

A BUDAPESTI MAGYAR KIRÁLYI TUDOMÁNY-EGYETEM KÖNYVTÁRA

**A MILLENNIUMI ORSZÁGOS ÜNNEPÉLY ALKALMÁRA
HIVATALOS ADATOK ALAPJÁN IRTA**

DR. MÁTÉ SÁNDOR

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR ELSŐ ŐRE.

BUDAPEST
NYOMATOTT A MAGYAR KIRÁLYI TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN
1896.

I. Az 1867. év előtti időszak.

A budapesti m. kir. egyetemi könyvtár, mely egyfelől az egyetemi tanárok és hallgatók, másfelől az egyetem kötelékén kívül álló kutatók használatára szolgáló, országos, nyilvános közművelődési intézet, alapítási idejére nézve egykeletű és vallásos jellegére nézve pedig együvé tartozó volt az anyaintézettel, a Pázmány Péter által 1635 május 13-án alapított nagyszombati, érseki egyetemmel. Nagyszombatban a Jezsuitarend collegiumi épületének Transsylvania részében egy nagy, tágas díszteremben, kemény fából készült, csinos szekrényekben volt felállítva, és a Jezsuita-Társaság tulajdonát képezte. 1770-ben a nagyszombati egyetem királyivá tétetvén, a Jezsuitarendnek 1773-ban történt feloszlatása után Mária Terézia királynő 1774 augusztus 19-én kelt elhatározásával e rend ingóságai között a könyvtárt is a királyivá lett egyetemnek adományozta és gyarapítására 500 frt évi átalányt rendelt s ehhez egyúttal az egyetemi könyvnyomda évi jövedelmét is hozzácsatolta. Azonban a nyomdának kezdetben semmi tiszta jövedelme sem volt, később pedig a felszökkent jövedelme más célra fordítottván, csak az 500 frt szolgált a könyvállomány szaporítására, a mely összeg helyett a helytartótanács 1813 szeptember 14-én 21.738. sz. alatti intézvénynyel 1000 v. forintban állapítja meg a könyvvásárlásra szóló évi átalányt, a mi 1830 január 19-én 1.515. sz. a. 1000 frtra (conv. értékben) emeltetvén, képezte a könyvtár rendes dotációját 1859-ig, mikor is az 2000 p. frtban határoztatván meg, ez összeg szolgált 1869. év végéig rendes átalányul és az évi könyvgyarapodás rendes mérvéül.

Mária Terézia királynő 1777 március 6-án kelt rendeletében az egyetemnek Nagyszombatból Budára áthelyeztetése iránt intézkedik, ezzel egyúttal a könyvtár is a budai kir. várpalotába költöztetett, átszállítása a kamarai erdőkben készített 6 tutajon Szeredtől kezdve a Vágon és a Dunán 1777 szeptember végén és október elején történt; de a kir. várlakban csak 1778 augusztusban állíttatott fel. Mielőtt a könyvtár útra indíttatott volna, a királynő rendeletéből az három részre osztott, t. i. $\frac{1}{3}$ -da az egyetemmel Budára szállíttatott, $\frac{1}{3}$ -da a nagyszombati akadémiánál maradt, $\frac{1}{3}$ -da pedig a plébániák és szerzetesek között szétosztott. A művek mennyisége, hivatalos kimutatás hiánya miatt, következtethető abból a körülményből, hogy a 6 tutaj a Vágon le mennyit hozhatott, azok beltartalmára, irodalmi becsére nézve pedig kellő tájékoztatást nyújt az áthelyezési kir. biztosok (1778.) jelentése, mely szerint „az egyetemi könyvtár nagyjából régi hittudományi és bölcsészeti könyvekből állván, inkább azok száma és díszes elrendezése, mint tartalma által tűnt ki. Alig voltak abban munkák az orvos-, természettudományok, az egyetemes történelem köréből”; miért is az 500 forint átalányon kívül 10 ezer frtot hoznak javaslatba rendkívüli könyvbeszerzésekre. Azonban sem ez, sem pedig a könyvtárutasításban foglalt azon intézkedés, hogy „könyvrajstromok készíttessenek és évenként kinyomassanak”, végre nem hajtatott. (Csak Pray György, első őr, szerkesztett és adott ki egyet a könyvtár ritka nyomtatványairól, melyet az egyetem elnöke 1780 jun. 25-én az egyetem újjáalakítási első és beiktató ünnepén a kir. biztosnak bemutatott.) Erre lehet következtetni II. József császár szavaiból, midőn a könyvtárt 1781 augusztus 23-án történt első látogatása után másodízben 1783 április 27-én megvizsgálta, ez alkalommal éles kifejezésekben említi, hogy két év előtti jelenléte óta a sok tárgyalás és tanácskozás daczára semmi sem történt, a könyvtár a régi rendetlenségében van, jó könyvek nem vásároltattak. E magas helyről jövő, lesújtó ítélet daczára a budai várpalotában elhelyezett könyvtárról egy szép emlékjel maradt fenn „ex libris”-ében, melyet annak fényképmásolata itt tüntet fel.

A könyvtár részére, daczára annak, hogy a „Ratio educationis” általánosan intézkedik a könyvtárakra nézve is, külön utasítás adatott ki, melynélfogva a könyvtár az egyetem kir. tanácsának volt alárendelve, a tisztviselők kötelelességei szabatosan meghatározottak, a kölcsönzési és helybenhasználati módozatok körülírtak, a nyitvatartási idő megállapított.

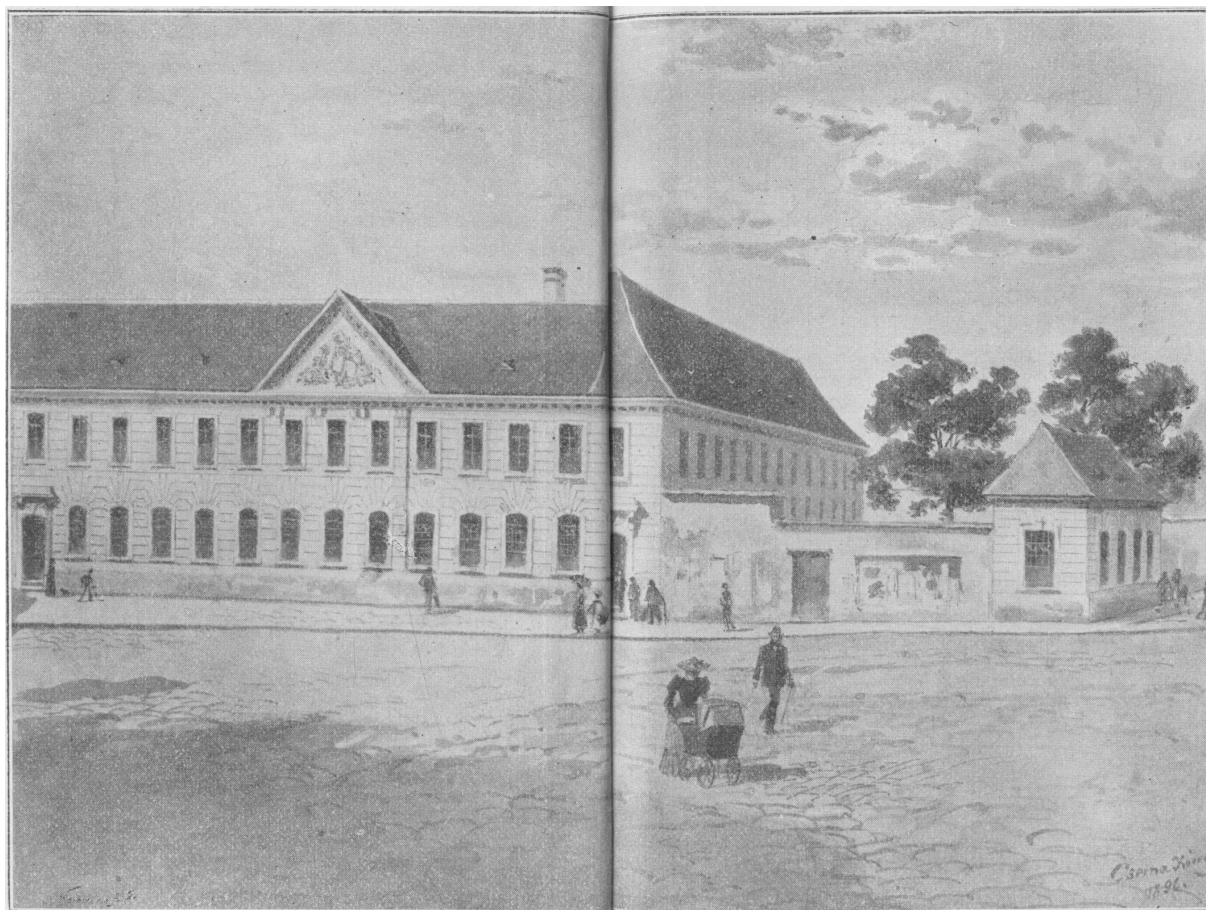
A budai kir. várpalotában a könyvtárnak nem volt nagy közönsége, kitűnik ez az egyetem kir. tanácsából 1780 jul. 10-én kiküldött könyvtárvizsgálóbizottság jelentésének e passusából: „Legendi causa venere pauci catholici, heterodoxi, universim 7 vel 8”. E szerint naponként 7-8 olvasó fordult meg a könyvtárban, az olvasóterem nyitva volt havonként 20 napon, ebből kifolyólag az olvasók száma hónaponként átlag 140-150 között váltakozva, egy évben 2000-nél többre nem tehető. A könyvtár állapotának feltüntetése nem lenne hű és teljes, ha az akkori személyzet és annak illetményei itt hiányzanának. Ugyanis 1778. évben alkalmazva volt:

1. Lakics György, egyetemi tanár, első könyvtárnokul	200 frt jutalomdíjjal
2. Pray György másodkönyvtárnokul	800 frt fizetéssel
3. Wagner Károly első őr	600 frt fizetéssel
4. Schönvisner István másodőr	500 frt fizetéssel
5. Egy irnok	300 frt fizetéssel
6. Egy irnok	300 frt fizetéssel
7. Egy szolgál	100 frt fizetéssel
Összesen 2800 frt fizetéssel	

A m. kir. egyetem 1784. évben a budai kir. várlakból Pestre tétetvén át, a könyvtár is, mint egyetemi nagybecsű intézet ide költöztetett át, és helyéül 1784 május 26-án 4398. sz. a. kelt kir. leirattal a pesti Ferenczrendiek tulajdonát képező, a Hatvani-utca és a Barátok-tere sarkán levő templom melletti kolostornak déli és keleti része foglaltatott le. E két épületrész

közül a templomtól délre eső és a térre szolgáló, egy emeletes, az emeleten 15, a földszinten 13 ablakos épületszárny átalakított egy nagy, a két ablaksor között körülfutó karzatos könyvteremmé. E könyvterem hossza 29,08 méter, szélessége 13,91 méter volt, padlózata nagy koczká, szürke márványdarabokkal volt kirakva; a mennyezete nem volt bolthajtásos, hanem egyszerű, vízszintes, meszelt és gerenda-támaszlopokon nyugodott, földszinten a falakat 4,27 méter magasságú 30 téka vette körül, a karzaton 3,48 méter magas 28 téka volt a falhoz erősítve. Ez rendeztetett be könyvrepositóriummá, itt helyeztetett el, állíttatott fel és láttatott el helyhezköthető signaturákkal a könyvtár akkori 20 ezer kötetből álló könyvvállománya, és itt készítettetett el róla másfél év alatt a ma is meglevő, ívrét alakú, 11 kötetes katalógus, a minek befejeztével a könyvtár 1786 augusztus havában rendeltetési céljának átadatott. A nagyterem szomszédságában, a keleti épületszárny földszintjén volt két olvasószoba, mindegyik kertre nyíló 2-2 ablakos, a földszinten ezzel összefüggőleg 3, egy-egy ablakos szoba szolgált igazgatói és irodai helyiségül, melyek egyúttal a kéziratok, a katalógusok és a kézikönyvtár elhelyezésére szolgáltak. E könyvtári épület, melynek képét az itt mellékelte fénykép mutatja be, úgy belső, mint külső elrendezésében az előbb körülírt alakú volt 1867. évben is, sőt olyan maradt 1876 január 24-ig, az új könyvtáráépületbe történt behurczolkodás végéig is azon csekély változtatással, hogy a nagy terem mennyezetének támogatására 1823-ban két oszlopsort, 1843-ban pedig négy gyámfasort alkalmaztak és 1818-ban az északi oldalon, felül 10 ablak nyitattott, a földszinti üres térségen 1858. évben 20 új állvány, 1870-ben pedig 39 állíttatott fel.

Ez időszakban a könyvtár gyarapodására nézve legnevezetesebb esemény volt az, midőn II. József császár a magyar- és horvátországi eltörölt szerzetek könyveit az egyetemi könyvtárnak juttatta, a könyvtár ezzel kétezer mázsányi könyvmennyiséghez jutott, melyből $\frac{3}{10}$ rész a könyvtárba azonnal bekebelezetett, $\frac{2}{10}$ rész a szatócsoknak és zsidóknak font számra eladatott, $\frac{3}{10}$ rész egyenként elárvereztetve 4 ezer aranyat jövedelmezett, $\frac{3}{10}$ rész pedig 9 száz forinton eladatott. Mindezen bevételekből új, használható művek szereztettek be, ez által a könyvvállomány lényegesen megnagyobbodott; de szaporodott egyes könyvtárak megvételéből is, nevezetesen Lakics, Plenck, Winterl, Pray könyvgyűjteményei, ez utóbbinak kéziratai is, úgyszintén Hevenessy és Kaprinay a magyar történelemre különös becszel bíró kézirati gyűjteményei megszerezettek, megvételtek még Vezza főorvos és Trnka orvostanár könyvei. Ezeken felül nagyobbodott a könyvtár állaga ajándékozás és hagyomány útján is, ilyenek voltak: a gr. Zichy Miklósné, a József nádor és a Szilasy János hagyománya; továbbá Fejér György és Nagy Károly ajándéka, gyarapodott még a kényszerűlten és szórványosan beküldött kötelmi példányokkal, úgyszintén az egyes alkalommal nyújtott rendkívüli segélypénz útján is, így pl. 1798-ban a helytartótanács 600 forint rendkívüli segélyt nyújt, 1811. jan. 2-án az egyetemi tanács által 1287 forint 40 kr. adatik, 1811. febr. 19-én a helytartótanács 1000 forintot utalványoz az évi 500 forintos dotációhoz, 1811. augusztus 6-án 19.554. sz. a. pedig 2000 forintot a tanároknak tanszéki előadásaikhoz szükséges művek beszerzésére, és 1845-ben 134 forint 30 krt. ad az Ersch és Gruber Encyklopédiájának kézalatti megvételére, 1848. jun. 18-án a m. kir. ministerium 300 forintot ad könyvvételre az évi (1000 p. forint) átalányon felül, - e mellett a rendes dotációból történt folytonos vásárlásokból is. Azonban az évi átalányból származó vételek nagyon szerényen gyarapították a könyvtárt; mert eleinte az 500 forint, azután az 1000 v. forint, később az 1000 p. forint, 1859 óta pedig a 2000 p. forint összegből nagyon szűkösen telt, ezért különösen 1786-tól 1830-ig még csak a legszükségesebb irodalmi termékekkel sem szaporítottatott a könyvtár. Az így támadt legérzékenyebb, irodalmi hézagok későbbben sem pótolattak, sőt ez időszak utolsó 8 évében is az időnként felmerülő szükségletek szemmeltartásával csak a tankönyvirodalomban tartott egyenlő lépést a könyvtár, természetesen a már nagyobb dotáció segélyével. Innen van, hogy a könyvtár ez időszakban az új irodalmakban a kor haladásait távolról sem követte, attól messze hátramaradt.

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR ÉPÜLETE 1784-1875.

Mindezen hiányai daczára mégis csak e könyvtár volt egyetemes jellegű a pesti nyilvános könyvtárak között, és aránylag ez bírt sok szakban a legtöbb, jól összeválasztott, újabb irodalmi termékkel, ez tudta leginkább kielégíteni a művelt publicum, és főleg a tanárok és tudósok igényeit, ezt a látogatók progressív módon növekedő száma csalhatatlanul bizonyítja. Ugyanis míg a múlt század végén egy év alatt 2000 olvasója volt e könyvtárnak, addig e század 1848 előtti évtizedeiben a 2000-ról 6000-re emelkedett fel az olvasók száma, - e mellett még az 1848-49-iki fegyverzaj közepette is a csendes műzsáknak áldozhatni csak e könyvtár nyújtott alkalmat, tanúskodik erről az olvasóterem forgalmáról vezetett egykorú statisztika, melyet érdekességénél fogva itt közlök:

1848. év			1849. év		
Hónap	Nyitvatartási napok száma	Olvasók száma	Hónap	Nyitvatartási napok száma	Olvasók száma
Január	19	616	Január	21	194
Február	20	686	Február	18	412
Márczius	12	290	Márczius	23	598
Április	15	286	Április	12	153
Május	21	416	Május	2	12
Junius	19	341	Junius	13	158
Julius	20	324	Julius (zárva volt)	-	-

Augusztus	21	253	Augusztus	17	174
Szeptember. Tisztogatás miatt csak	3	43	Szeptember. Tisztogatás miatt csak	20	336
Október	15	104	Október	21	498
November	19	208	November	20	714
Deczember	19	679	Deczember	15	627
Összesen	203	4246	Összesen	182	3876

1866-ban, mint ez időszak végén, a helyben olvasók száma 26.535. volt, a kikölcsönzőké pedig 967, együtt véve 27.502-en használták a könyvtárt és 39.471 művet olvastak.

A könyvtár állaga 1786 óta, mikor annak kötetszáma 20.000-ben constatáltatott, első ízben csak 1819 május 7-én iratott össze hivatalosan, ez alkalommal találtatott:

- a) az anyakönyvtárban 47.125 köt. nyomtatvány,
 - b) a papneveldei fiók-könyvtárban 9754 köt. nyomtatvány,
- összesen 56.879 köt. nyomtatvány.

Ez a szám új vételekkel szerényen növelve, ajándékok, hagyományok és kötelmi példányok által gyarapodva, az 1866. év végén a következő nagyságot érte el:

108.041 köt. nyomtatott mű és 12.278 db. miscellanea, természetesen itt bennfoglaltatik a papneveldei fiók-könyvtár és a letétben levő Frank-könyvtár állománya is.

1848-ban a régi könyvtári utasítás helyett a változott viszonyokhoz képest új szabályzat készítettett; azonban ennek fogantatása az egyetem tervezett újjászervezéséig függőben hagyatott. Mindennek dacára a m. kir. ministerium 1848 június hóban a könyvtárhoz új személyzetet nevezett ki, és azt a következőkben állapította meg:

1. igazgatónak meghagyatott *Toldy Ferencz* 1200 frt fizetéssel,
 2. első őrré kinevezetett *Reguly Antal* 800 frt fizetéssel,
 3. másodőrré kinevezetett *Lugossy József* 700 frt fizetéssel,
 4. segédőrré kinevezetett *Hanák János* 600 frt fizetéssel,
 5. írnoknak meghagyatott *Csery József* 400 frt fizetéssel, és 100 frt személyi pótlékkal
 6. írnoknak meghagyatott *Vargay Károly* 400 frt fizetéssel,
 7. szolgának meghagyatott *Dobocsányi Ignác* 200 frt fizetéssel,
- összesen 4400 frt fizetéssel.

Ez alkalommal a m. kir. ministerium egyszersmind kilátásba helyezte azt, hogy ha az 1840-ban tervezett új könyvtári épület felépül, abban minden könyvtári alkalmazott lakást kap. De a hivatalnoki személyzetben a természetbeni lakás iránt felébresztett vérmes remény nemsokára keserű csalódássá változott át nemcsak az épületterv kivitelének abban hagyása miatt, hanem az által is, hogy br. Geringer az új kinevezéseket 1849. november 12-én megsemmisítvén, a purificáció után csak egy igazgató, két őr, egy tiszt, két díjnok és egy szolga alkalmaztatott a könyvtárnál, a mely intézkedés érvénye 1875-ig kihatott.

A könyvtári ügyet ez időszak utolsó 18 évében az 1848-ban alkotott szabályzat az 1849 december 20-án és 1854 jun. 12-én kiadott rendeletekkel ezen tett újítással szabályozta az 1875-iki új szervezésig. Az olvasótermi használatot pedig 1848 febr. 8-án az egyetemi tanács által 58. jegyzőkönyvi szám alatt kiadott és 12 §-ból álló, 1875-ig érvényben volt, úgynevezett „olvasóteremi szabályok” írták körül.

Ez időszak végén, az 1866. év a személyzeti állományban, az igazgatási, a könyvbeszerzési, kötetési és kezelési költségekben a következő állapotot tünteti fel:

1. az igazgató fizetése	1260 frt - kr.	<i>Toldi Ferencz</i>
annak lakpénze	150 frt - kr.	
2. az első őr fizetése	945 frt - kr.	<i>Nagy Iván</i>
annak lakpénze	100 frt - kr.	
3. a másodőr fizetése (ennek természetbeni lakása van)	735 frt - kr.	<i>Horvát Árpád</i>
4. a könyvtártiszt fizetése (lakpénze nincsen)	525 frt - kr.	<i>Márki József</i>
5. tiszthelyettesítő díjnak napdíja 1 frt	365 frt - kr.	<i>Szenessy Zsigmond</i>
6. egy rendkívüli díjnak napdíja 1 frt 05 kr	383 frt 25 kr.	<i>Szombathy Ignác</i>
7. a könyvtárszolga fizetése (ennek természetbeni lakása van)	300 frt - kr.	<i>Dobocsányi Ignác</i>

A személyzeti költség összesen 4763 frt 25 kr. volt.

Ebhez hozzáadva:

a) könyvbeszerzésre és köttetésre fordított 2596 frt - kr.,

b) kezelési költségre kiadatott 130 frt 55 kr.

E szerint a könyvtár gyarapítására és adminisztrációjára kiadatott összesen 7489 frt 80 kr.

Az 1867 előtti időszakban a könyvtárigazgatás élén a következők álltak:

1. <i>Lakics György Zsigmond</i> , mint első igazgató	1774 okt. 23.-1780 szept. 14.
2. <i>Csapody Lajos</i> , mint másodigazgató	1774 okt. 23.-1777 ápril 7.
3. <i>Bretschneider Henrik Godofréd</i> , igazgató	1780 febr. 4.-1784 nov. 1.
4. <i>Pray György</i> , mint másodigazgató	1777 ápril 7.-1784 nov. 1.
<i>Pray György</i> , mint igazgató	1784 nov. 1.-1790 szept. 22.
5. <i>Gabelhoffer Gyula</i> , igazgató	1790 decz. 15.-1794 febr. 7.
6. <i>Schönvisner István</i> , igazgató	1794 jul. 29.- 1818 aug. 31.
7. <i>Schwartner Márton</i> , helyettes igazgató (Valóságos igazgató soha sem volt, amint ezt id. Szinnyei József és utána mások tévesen írják; mert 1823. aug. 15-én mint helyettes igazgató halt meg.)	1818 szept. 1.-1823 aug. 15.
8. <i>Fejér György</i> , igazgató	1824-1843 okt. 24.
9. <i>Toldy Ferencz</i> , igazgató	1843 okt. 24.-1874 jan. 18.

II . Az 1867-1895-iki időszak.

A sok megelőző intézkedés után Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister az új könyvtári épület Skalnitzky Antal építész által készült tervezetének kivitelével Ő Felsége jóváhagyása után a tervezőt bizta meg. A tervezet fogantatása 1873 május hónapban kezdett meg a régi könyvtári épülettől a Reáltanoda-utczáig terjedő azon 2400 négyzetméter területen, melyet a budapesti Ferenczrendi szerzet az egyetemmel 1872 május 26-án kötött egyezség alapján az egyetemnek ajándékozott és végleg 1875. december hónapban fejeztetett be s adatott át a könyvtár igazgatóságának. Az épület építési költsége belfelszereléssel együtt 712.925 forintba került. Ez épület könyvtári célra átadott, következő részeket foglal magában: 8 könyvtér, 7 szoba, ezek közül 5 hivatali s könyvkatalogus-helyiségül szolgál, 1 tanári szoba, 2 olvasóterem, melyeknek egyike 30, a másik pedig 110 olvasó elfogadására van berendezve; az előbbi az egyetemi tanárok, az utóbbi pedig a nagy közönség használatára szolgál. Az új könyvtári épület részeiből úgy a modern követelményeknek megfelelő és célszerű berendezése, mint művészi kiállítása által leginkább a nagy olvasóterem tűnik ki.

E terem hossza 17,4 m., szélessége 12,8 m., magassága 15,1 m., területnagysága 227,7 négyzetméter, térfogata 3340 köbméter; a mennyezetet zárdatükörboltozat képezi beékelve lünettekkel, hol is a tükörboltozat tetővilágításra van felhasználva, a lünettek közt levő csücsköket Lotz Károly által készített s a tudományokat és művészeteket ábrázoló festmények díszítik; nappal a világítást a térre nyíló 3 magas ablakon és a mennyezetben elhelyezett üvegtáblákon át beható napfény szolgáltatja, este pedig a világítás 58 elmozdíthatlan légszuszamlámpa által történik; - az itt felállított könyvek, melyeknek kötetszáma 1895-ben 12.000 volt, kimélyített szekrényekben vannak elhelyezve. Az új, monumentális épületbe, melynek képe itt látható, a behurczolkodás 1875 október 11-én kezdődött és 1876 január 24-én fejeztetett be, ennek befejezésével a nagy olvasóteremben 9381 kötet mű állíttatott fel, róluk egy betűrendes katalogus készítettetvén, ennek gyorsan eszközölt kinyomatása után Than Károly, egyetemi rector, a könyvtárt 1876 márczius 26-án előkelő, díszes, nagy közönség jelenlétében megnyitotta.

Az 1867. évben, Toldy Ferencz igazgatása alatt, az egyetemi könyvtárban az ügyvitelt teljesítette négy tisztviselő, két díjnok és egy szolga, kiknek személyi illetménye 4763 forint összeget tett. E személyzeti állomány azon csekély módosítással, melynélfogva 1870-ben egyik díjnoki állás szolgálivá szerveztetett, megmaradt 1875 május hóig, mikor is Horvát Árpád igazgatása (1874-1876) idejében ő Felsége jóváhagyása folytán 26.858/1875. sz. a. kiadott szervezeti szabály, melyben a könyvtári hivatalnokok elmozdíthatlansága kimondatott, a tisztviselői személyzetet hat személyben állapította meg, a szolgálkét pedig ötre emelte fel, e személyzet évi járandóságainak összege 7510 forint volt. Az 1875-ben újonnan kinevezett személyzet kötelességeit, teendőit taxativ meghatározta, körülírta azon ügyviteli szabály, melyet a vallás- és közokt. m. kir. minister megerősítésével a budapesti egyetemi tanács 1875. évben kiadott, a mely némi javítással 15.410/1881. sz. a. kiadva, szolgál a ma is irányadó ügyviteli szabályul. Az 1875-iki személyzeti állomány némi változást szenvedett 1877-ben az által, hogy Horvát Árpád a könyvtári munkákban történt kimerülése alapján a személyzet kötelékéből kivált január 3-án, a ki helyett az igazgatást ideiglenesen Szinnyei József, első őrviszte 1878 október 24-ig, midőn a könyvtár igazgatását Szilágyi Sándor, vallás- és közokt. m. kir. ministeriumi titkár vette át, kit ő Felsége 1878 október 12-én nevezett ki igazgatóvá, rendes egyetemi tanári ranggal, fizetéssel és két évtizedes pótlékkal. Az ő igazgatásával a könyvtár életében egészen egy új időszak nyílik meg, a mennyiben igazgatási ideje a könyvtár előbbre vitelére, felvirágzására irányuló törekvésében, új alkotásokban eredménydús volt

eddig is. Ugyanis már 1879-ben olyan intézkedést honosított meg a könyvtárban, melynélfogva lehetővé tétetett az, hogy a könyvtár a szorosabb értelemben vett egyetemi könyvtári czélján kívül még más, országos s mindazon feladatokat teljesíti, a melyeket monarchiánk másik államában a bécsi udvari és egyetemi könyvtár együttesen végez; nevezetesen: közvetíti a kölcsönzést a tudós buvárkodók részére a külfölddel s így összeköttetést hozott létre és tart fenn a culturállamok minden nevezetesebb könyv- és levéltáraival; e mellett a belföldi akadémiák, felsőbb tanintézetek, gymnasiumok, szakiskolák is évenként fokozottabb mérvben veszik igénybe e könyvtárt az általa behozott, posta útján teendő kikölcsönzési intézkedésből kifolyólag. Ezenfelül 1887-ben a régi szervezeti szabályzat helyett újat alkotott, mely reformalkotást ő Felségének 1888 június 7-én kelt jóváhagyása után a vallás- közokt. m. kir. ministerium 23.354/1888. sz. a. kiadott. Ez organicus szabályzat a tisztviselői személyzet létszámát 8-ban, a szolgálókét pedig 7-ben állapította meg és kimondotta azon elvet, a mely gyakorlatilag is méltányosnak bizonyult be és a melyet az 1893: IV. t.-cz. 6. §-ában érvényre juttatott, t. i. hogy a könyvtári hivatalnokok az évötödös pótlékokat a könyvtári személyzet állományában történt előléptetés és magasabb fizetésbe való kinevezés esetében is megtartják. E szervezeti szabály intézkedése szerint állapította meg az 1893. IV. t.-cz. a könyvtári hivatalnokok fizetési osztályát. E szabály az 55.440/1892. sz. rendelettel eszközölt csekély módosítással képezi az 1893: IV. t.-cz. hatályán belül és a 26858/1875. sz. alatti szabályból folyó, szerzett jogok épségbentartásával a ma is kötelező, szervezeti szabályzatot. E szabályzat és az 1893. IV. t.-cz. rendelkezésein alapúl az, hogy a könyvtári személyzeti kiadás 1895-ben 17.134 forint volt, ugyanekkor könyvbeszerzésre és kötésre 13.238 forint és az épület karbantartására (tatarozás, fűtés, világítás) 5.868 forint fordított, e szerint a személyi és dologi kiadás összege 36.240 forint volt.

A könyvtár állománya vétel, ajándék és kötelmi példányok beküldése által gyarapodott. A vétel a rendes és rendkívüli évi átalányból telt ki, ezenkívül még azon összegből, melyet az egyetemi tud. karok a beiktatási díjalapjukból könyvvásárlásra az egyetemi könyvtárnak juttattak (évenként átlag 700 forint), - az ajándék a könyvtár iránti tisztelet kifejezése, a kötelmi példányok beküldése pedig a helytartótanácsnak 1780 augusztus 10-én kelt 5022. számú intézkedésétől kezdve a több ízben kiadott és megújított udvari cancelláriai rendeletén (15.097/1892) és kir. helytartótanácsi intézményen (4333/1804. sz.) alapuló jogon illetve meg a könyvtárt, mely jog az 1848: XVIII. t. cz. 40. §-ánál fogva megszűnt, a mint ezt a m. kir. ministerium 1848 november 6-án 5463/2330. szám alatti rendeletében is kifejezi, midőn azon 290 db kötelmi példányt, a mely a helytartótanácsnál maradt, leküldi a könyvtárnak azon kijelentéssel, hogy ilyenek az 1848: XVIII. t. cz. értelmében ezentúl csak a m. n. múzeumnak jutnak, s daczára annak, hogy az osztrák kormány 1853 január 5-én a könyvtárnak a kötelmi példányokra vonatkozó jogát fentartatni rendeli, 1848 óta a könyvtár állaga csak vétel útján és ajándékozás által szaporodott; mert a nyomdászok a német kormánynak érintett intézkedését nem igen respectálták, csak részben fogantatosították és ezt is ajándéknak tekinteni óhajtották.

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR ÉPÜLETE 1876.

1867-ben a könyvbeszerzésre vonatkozó évi átalány még 2000 forint volt, a mely összeg 1870-ben 50.00 frtra emeltetvén, 1879-ig változatlanul megmaradt,

1880-1881. évben 8.000 frtban

1882-1891. évben 10.000 frtban

1892-1895. évben 12.000 frtban

volt megállapítva a rendes évi dotáció. Ezeken kívül több ízben rendkívüli átalány is juttatott a könyvtárnak, így például 1874. és 1875. évre 5-5 ezer frt szavaztatott meg és 34.722/1873. szám alatt utalványoztatott ki a csonkaságok kiegészítésére és rendkívüli könyvkötésre. 1876-tól kezdve 4 egymás utáni évre pedig 7-7 ezer forint, 1884-1888. évekre 3-3 ezer frt adatott a parlament által a mutatkozó, leglényegesebb hiányok pótlására. E mellett

1889 óta a 23.862/1889. számú rendelet alapján minden újonnan beiktatott egyetemi hallgatótól 3 forint szedetik „könyvtári illeték” címén, mely a könyvtári állag szaporítására fordítatik, ebből a könyvtárnak 1892-ig évenként átlag 3200 forint jutott, 1892-től kezdve pedig csak a 2000 forintot túlhaladó része adatik át közvetlen az igazgatónak könyvvásárlásokra, a többi 2000 forintos rész a 10 ezer forint évi átalánynak 12 ezer forintig felemelésére szolgál fedezeti alapról, a mely összeg felett az igazgató csak közvetve rendelkezik. Ezeken kívül egyes könyvtárak megvételére alkalmilag is adatott az országgyűlés által nem egy ízben tekintélyes összeg, ebből kifolyólag 1870. év március 6-án 12.100 forint megvételre a Balogh Pál 40 ezer kötetre becsült könyvtára, 1885-ben a Mircse-féle könyvtár 2 ezer forintért, 1890-ben pedig a Basel- és Wenzel-féle könyvtár, amaz 5 ezer, emez pedig 3.500 forintért szereztetett meg. Az ajándékozási gyarapodásokra nézve ez időszakban két év tűnik fel különösen, t. i. az 1875. és az 1886. év. - 1875-ben Budapest főváros az egyetemi könyvtárnak ajándékozta a Frank Ignác-féle 13 ezer kötetes, kritikai figyelemmel, gondos összeválasztott művekből álló és irodalmilag is kiváló becsű bíró azon könyvtárt, mely 1858 február 22-ike óta volt az egyetemi könyvtárban letéve és itt külön kezelve, 1886-ban pedig Pauler Gyula, országos levéltárigazgató boldogult atyja, Pauler Tivadar szakszerűen gyűjtött, 4190 kötetből álló könyvtárát az egyetemi könyvtárnak adományozta. E mindkét nagybecsű ajándékozási tény a nagy olvasóteremben két márvány emléktáblán megvan örökítve. A könyvtárnak vásárlásból folyó gyarapítása az egyetemi karok által a könyvtárigazgatósághoz félévenként átküldött kíváncsi jegyzék alapján történik, az igazgató közvetlen csak a karok által fel nem használt átalányból és a könyvtári illeték terhére rendelhet, és ez is csak a mancumok pótlására, encyklopaediai és könyvészeti művekre szorítkozhatik.

Az évi gyarapodásokról készített címjegyzékek nemcsak célszerűségi és tudományos szükségleti szempontból, hanem a több ízben nyilvánult közóhajtásnak megfelelően is 1874. év óta (1876 kivételével) minden esztendőben kinyomatnak, ezzel egyúttal fogamatba lett véve a könyvtár számára már 1780-ban kiadott utasításban foglalt azon intézkedés is, melynek fogva szükségesnek jelöltetett ki, hogy a megszerzett művekről évenként „irodalmi jegyzékek készíttessenek és kinyomassanak”, ezenfelül nyomtatásban kiadott 1881-ben a könyvtár codexairól egy-, kéziratairól 1889- és 1894-ben két kötetes katalógus és a segédkönyvtárról 1884-ben egy címjegyzék, 1886-ban pedig a könyvtár hazai és külföldi folyóiratai- s hírlapjainak egy címjegyzéke. - Ezek mellett kéziratban el van készítve: az összes könyvállományról egy szakkatalógus és egy betűrendes alapeljegyzék, amaz 416 db könyvalakú s felnyitható 8-adrétű tokban, emez pedig 373 db 4-adrétű tokban van elhelyezve és kezelve; mint speciális katalógus: a Magyarországon megjelent idegen- és magyar nyelvű nyomtatványok katalógusa, a magyar vonatkozású külföldi, régi nyomtatványok katalógusa, az orvosi doktor-értekezésekről, úgy szintén a miscellaneákról egy-egy címjegyzék.

Az előbb vázolt, többrendbeli közlőzatok és nagymérvű könyvgyarapodások után a könyvtár állománya és használati forgalma fokozatos nagyobbodásának feltüntetésére nem lesz felesleges az ezen időszak kezdetén és végén mutatkozó állapot összehasonlító kimutatását ezúttal bemutatni, hogy ebből a könyvtárügy iránt érdeklődő hű képet nyerhessen. Ugyanis a könyvtár gyarapodott:

1867. évben 1345 kötet művel, 184 db miscellaneával.

1867 végén volt a könyvtár állaga 110.530 kötet mű, 12813 db miscellanea és 1514 kötet kézirat.

1867-ben 791 kikölcsönző 1298 művet használt házon kívül és 30208 helyben olvasó 39492 művet olvasott.

1895-ben a könyvtár gyarapodott 2704 kötet művel, 629 drb miscellaneával, 17 drb kézirattal.

1895 végén a könyvtár állománya 215.363 kötet mű, 35.256 drb miscellanea, 1604 drb és 439 kötet kézirat.

1895-ben 4007 kikölcsönző 13.577 művet vett ki házonkívüli használatra és 48.174 olvasó 50.624 művet olvasott helyben. Ez utóbbinál megjegyzendő, hogy az ide mellékelt táblázat részletes kimutatást foglal magában arról, hogy az 1895-ben használt művek a könyvtárban elfogadott szakrendszer szerint milyen szakokba tartoznak.

Az egyetemi könyvtár olvasótermének forgalma az 1895. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.	H.	I.	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Matem. és termész.- tud.	Bölcsészet- és nevel.-tud.	Történelmi és földr. tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. encycl. és vegyesek	
Január	6209	23	1920	628	1493	373	155	644	797	343	6376
Február	6298	21	1985	534	1617	429	132	734	789	310	6551
Márczius	6275	39	2226	695	1385	322	140	728	778	225	6538
Április	3205	19	1179	385	617	192	74	390	387	125	3368
Május	4171	25	1707	680	635	389	102	392	576	170	4676
Junius	1609	3	688	223	238	138	30	167	180	82	1749
Szeptember	1446	7	454	137	342	105	69	219	184	87	1604
Október	6263	30	2026	672	1245	466	178	863	857	402	6739
November	7180	17	2351	777	1603	501	209	791	911	339	7499
December	5215	54	1740	546	1107	479	109	549	729	211	5524
Összesen	48174	238	16276	5277	10282	3394	1198	5477	6188	2294	50624

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

A fennebb előadottakból is kitűnik az, hogy parlamentarizmus kormányunk az alkotmány visszaállítása után a kellő anyagi áldozatot soha sem vonta meg a könyvtártól, a mely előrelátó, kegyes tényével azt középkorias jellegéből kifejlesztve, hivatásának magaslatára juttatni segítette.

Az 1895. évi hivatalnoki személyzetet, a ma is érvényben levő szervezeti szabály (23.354/1888. sz.) alapján a következő állások együttvéve képezik: egy igazgatói, egy első- és egy másodfokú, három, u. m. I. II. III. osztályú könyvtárügyi és két kisegítői állás. A két utóbbi álláson kívül, melyek ideiglenes szervezetszabályuknál fogva az állami, hivatalnoki köteleken kívül állóknak tekintetnek, a könyvtári, rendes hivatalnokok fizetési osztálya az 1893: IV. t-cz. határozmányai szerint a következőleg van megállapítva:

1. Az igazgató VI. fizetési osztályú.
2. Az első őr VIII. fizetési osztályú.
3. A másodfokú VIII. fizetési osztályú.
4. Az I. oszt. tiszt. IX. fizetési osztályú.
5. A II. oszt. tiszt. IX. fizetési osztályú.
6. A III. oszt. tiszt. X. fizetési osztályú.

E fizetési osztályok mindegyikével járó fizetés és lakpénz mérvét az 1893: IV. t-cz. szabályozza. Az igazgató, az első- és másodfokú lakpénz helyett a könyvtárépületben természetbeni lakást bírnak, a többi hivatalnok fizetési osztályának megfelelő lakpénzt élvez. A hivatalnoki személyzetnek a fizetés- és lakpénzen kívül a szolgálati idő tartamához mért s a nyugdíjba is

beszámítandó, ötöd-éves pótlékokhoz van igénye, és pedig minden öt szolgálati év után e jogigény beálltának időpontjában 100 frt pótlékban részesül. E pótlék csakis a rendes minőségben, véglegesen alkalmazott hivatalnokot illeti meg s a könyvtárhoz történt első kineveztetésétől számítatik és az 1893: IV. t.-cz. 6 §-ának utolsó bekezdő pontjában körülírt módon folyósíttatik, a tisztviselői személyzetnek e §-ban kifejezett, a már korábban szerzett joga épségbentartása e törvenyzikk szövegébe Hegedüs Sándor, Thaly Kálmán és Boncza Miklós országgyűlési képviselők által a képviselőháznak 1893. február 23-án tartott 164-ik ülésében kifejtett, odaadó munkásság folytán jutott bele. A többi állami hivatalnokokkal szemben e kedvezmény dacára egy tekintetre is feltűnően kitűnik az a visszaesés, a mely mutatkozik az 1875. évi szabály alapján megállapított személyzeti rangosztály és az 1893: IV. t.-cz. szerinti állapot között. Ugyanis, míg az 1875-iki szervezeti szabály az első őri állást a VII-ik rangosztályba sorozza, addig az 1893. IV. t.-cz. értelmében az a VIII. fizetési osztályba tartozik. Ez eltérő különbség a következő történelmi előzményen alapul: az 1888. évben a budapesti egyetemi könyvtártól az első őri állás illetményei áttétettek a m. n. Múzeumhoz, az ott ujonnan szervezett hirlapkönyvtári állás javadalmazásának fedezésére és egyúttal ez állásra az első őr is áthelyeztetett. Ennek következtében az egyetemi könyvtár személyzeti állományában egy hézag keletkezett, t. i. a VII. rangosztályú első őri állás hiánya, melynek látszólagos elenyésztetése végett a VIII. rangosztályú másodőri állás ugyanekkor elneveztetett első őrinek s e fictióból bekövetkezett az 1875-iki évi könyvtárszervezeti szabály szerinti első őri állásnak degradálása a VII-ik rangosztályból a VIII-ikba, ezzel egyszersmind létrejött az igazgatói, az első- és másodőri állások között eddig meglevő, fokozatos folytonosságnak megszakadása is. Ez az intézkedés ilyen alakban lett „az állami tisztviselők és szolgák illetményeinek szabályozásáról” szóló, az 1893. évi törvényjavaslatba is felvéve. Ez anomáliára a maga idejében az illető szakminister nagybecsű figyelme felhivatott ugyan, de ennek ilyen ügyben közismeretű hideg közönye a személyzet régi jogsérelmén semmit sem segített, ennél fogva a javaslatba bekerült visszas állapot törvényszerűvé lett.

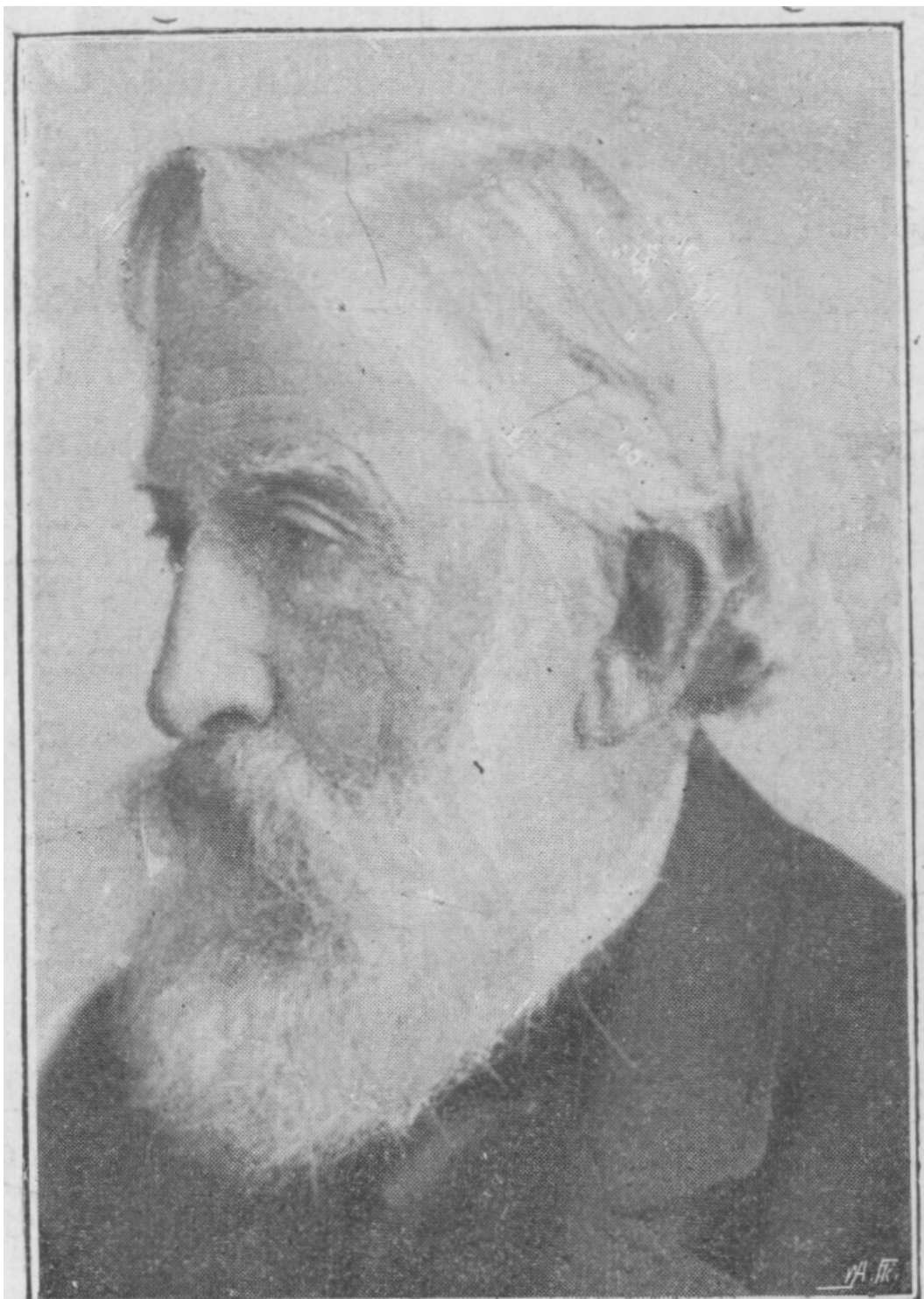
A hivatalnoki állások jelenleg a következőleg vannak betöltve:

1. Igazgató: *dr. Szilágyi Sándor.*
2. Első őr: *dr. Máté Sándor.*
3. Másodőr: *Kudora Károly.*
4. I. oszt. tiszt: *dr. Dedek Crescens Lajos.*
5. II. oszt. tiszt *dr. Dézsi Lajos.*
6. III. oszt. tiszt állás betöltetlen.

Kisegítőtisztok:

- a) *Jankovich Antal.*
- b) *Dr. Angyal Dávid.*

A jelenlegi könyvtári tisztviselők arczképeit a túloldalon levő, mellékelt táblán látható fényképek tüntetik fel. E csoportképnek itteni közlését indokoltá teszi Magyarország ezeréves fennállásának emlékünnepélye, melynek fénye emeléséhez nem csekély mérvben járult hozzá a budapesti egyetemi könyvtár, mely sok ideig egyedül volt hivatva Magyarországon a culturának közvetve terjesztésére, későbbben pedig ezt más, hasonló célú intézettel megosztva is, mindenkor vezérlő állást foglalt el Magyarországon a művelődési érdekek szolgálatában.

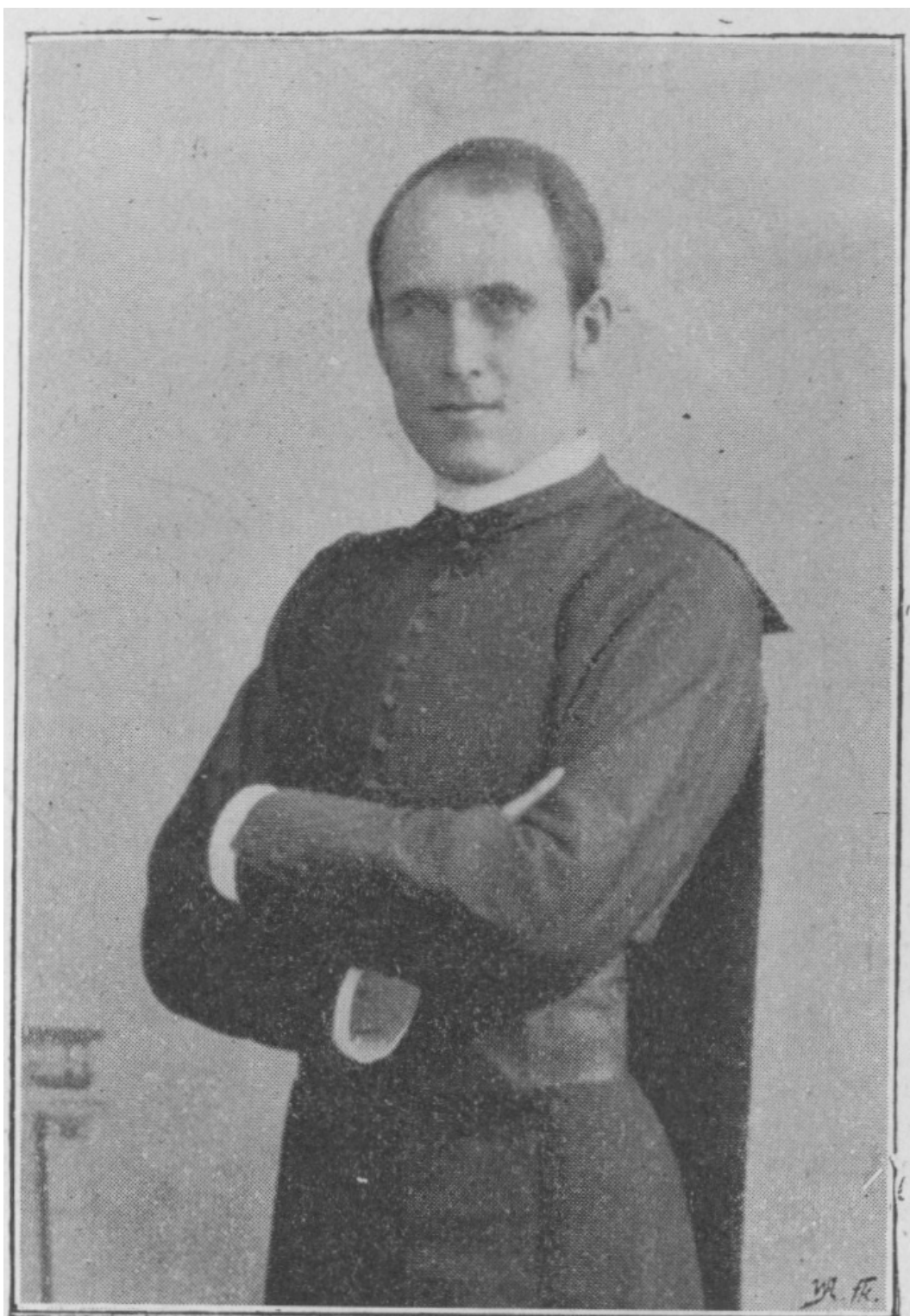
DR. SZILÁGYI SÁNDOR
igazgató

DR. MÁTÉ SÁNDOR
első őr.

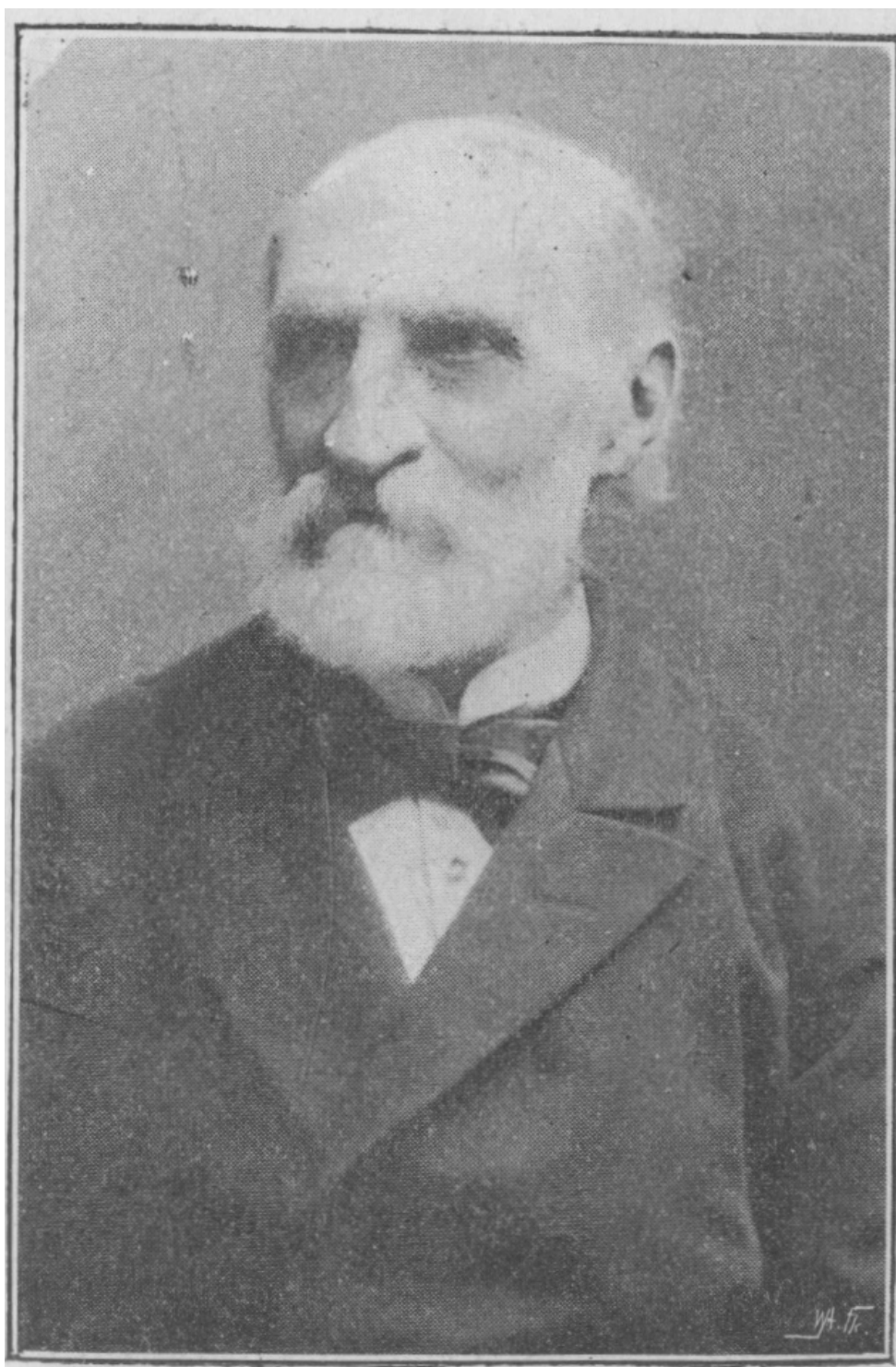
KUDORA KÁROLY
másodőr.

DR. DEDEK CRESCENS LAJOS
I. oszt. tiszt

DR. DÉZSI LAJOS
II. oszt. tiszt.

JANKOVICH ANTAL
kisegítő-tiszt.

DR. ANGYAL DÁVID
kisegítő-tiszt.